

§ 40. ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ МІСТА

142

**Карикатура В. Пема
«Інтуристи в Радянському Союзі»**

Журналісти: – Ми зустріли пана в одних калошах на босу ногу.

Гід: – Пережиток старого! За царя усі ходили босими, жили у халупах та їли висівки. А тепер кожен взутий, має чотири метри житлової площі у побудованих нами будинках, і всі харчуються сосисками з ікрою.

Подано за: Солоневич Т. Записки советской переводчицы. – С. 3.

1. На чіє сприйняття був розрахований малюнок 142? Як зображений гід? Як ви гадаєте, чому? Що вам видається кумеднішим – малюнок чи підпис до нього? Чому? Якими засобами досягається комічний ефект?

143

Погляд очевидця

З листа домогосподарки, дружини помічника машиніста паровоза, Сталіну

Сариголь, 12.VII.31 р.

Пам'ятаю, жила в Донбасі, м. Риково, чоловік ходив на завод працювати, харчувались сухою таранею чи воблою і хлібом. Дивувалися, куди дівається наша риба, домашня птиця, худоба тощо. А що їли конторники й інші службовці – вони і тарань не завжди одержували, недарма робітники їх жартома називали позбавленцями. Трохи харчування поліпшилося, зрідка почали давати робітникам м'ясо і свіжу рибу, але були й такі службовці, як, наприклад, секретар райкому, агітпроп і члени РКК й ін., вони щодня вершкове масло, свіжину, компотик, рис одержували, пшеничне борошно, а про маргарин і говорити нічого. Усе це вони одержували із закритого роз-

подільника. Робітник продовжував їсти тараню і зрідка одержував солонину не першої свіжості, напевно, залишилася від шкідників.

А в Криму робітники транспорту і цього не бачать. І що ж на місяць робітнику дають в пайок: 1,5 кіло крупи, 1 кіло м'яса, 1 кіло цукру, 1 коробку консервів і мабуть усе. Я тебе запитую, тов. Сталін, чи достатнє харчування має робітник для відновлення робочої сили? Ні, тов. Сталін, далеко не достатнє. Правда, на базарі можна прикупляти молоко, але, зважаючи на нашу платню, ми не завжди можемо собі це дозволити, хоча в середньому чоловік заробляє 120 крб. на місяць, проте потрібно заплатити прибутковий податок, позику, кооперативний пай, приміські, членські внески, газета й інші культурні потреби, залишається від платні 80 крб. Якби купувати все в кооперації, то платні вистачало б, але кооперація постачає дуже погано, а на базар підеш – одне кіло картоплі 2 крб. 50 к., 1 літр молока 1 крб.,

вершкове масло – один фунт 9 крб. тощо. Отже, цієї платні вистачає тільки на півмісяця, а ще заплати за квартиру, паливо, світло, і я в тебе запитую, чи може робітник прожити? Ні, не може, а ти говориш у своїй промові, що ми за

кордон хліба тепер відправляємо стільки, скільки ніколи не відправляли.

З товариським привітом Євгенія Грунич.

Цит. за: <http://svoboda.org/programs/hd/2002/hd.072602.asp>

2. Уважно вивчіть документ 143. Розбийте його на смислові блоки. Визначте головну думку кожного уривка. Чим, на вашу думку, викликана підвищена емоційність його свідчень? Що найбільше обурює домогосподарку? Про що вона розповідає з іронією? Чому? Чому автор листа майже не використовує слово «придбати»? З контексту спробуйте визначити, що таке розподільник, чому він «закритий», хто користувався його послугами?

3. Спробуйте визначити, з чого складався раціон робітничої родини та інших верств населення, згаданих у документі. Спробуйте також скласти бюджет такої родини, користуючись наведеними документами.

4. Чи відповідає інформація про різні норми постачання по картках, наведена у документі 143, висновкам попереднього розділу щодо особливостей соціальної структури українського суспільства?

144 Погляд дослідника

Карткова система в СРСР у 1928–1935 рр.

...Усе працююче міське населення було розділене на групи за класово-виробничою ознакою. До першої групи постачання входили робітники, що, у свою чергу, поділялися на індустріальних та інших. До індустріальних, крім робітників фабрично-заводських підприємств, а також робітників транспорту і зв'язку, було віднесено: інженерно-технічний персонал на виробництві, комполітсклад Червоної Армії і Флоту, військ ОГПУ, стройовий склад міліції, оперативних працівників УГРО, учнів і викладачів шкіл ФЗУ. До інших робітників, крім незайнятих у промисловому виробництві, відносилися кустарі, учні і викладачі індустріальних вузів і технікумів. Другу соціальну групу постачання становили

службовці, а також члени родин робітників та службовців, особи вільних професій. Третю групу – діти до 14 років. У 1931 р. з'явилися перші постанови про постачання інтелігенції, зокрема лікарів і вчителів. Вони встановлювали, що постачання цих груп населення повинне залежати від того, де вони проживають і хто користується їхніми послугами. У містах лікарі і вчителі мають одержувати норми індустріальних робітників того списку, до якого відносилось це місто.

Централізоване карткове постачання не поширювалося на осіб, позбавлених виборчих прав і на незайнятих «суспільно корисною працею».

Отже, гострий товарний голод привів до складання глибоко диференційованої ієрархічної системи постачання міського населення.

Осокина Е. Иерархия потребления. О жизни людей в условиях сталинского снабжения. 1928–1935 гг. – М., 1993. – С. 42.

5. Що таке товарний голод (за джерелом 144)? Чим він був викликаний? Спробуйте пояснити, що таке карткова система. За якими ознаками населення розподілялося на групи постачання?

145 Погляд дослідника

Незважаючи на великий приріст міського населення в СРСР у 1930-ті роки, будівництво житла залишалося майже в такому недбалому стані, як і виробництво споживчих товарів.

...Люди жили в комунальних квартирах, де одна сім'я, як правило, займала одну кімнату, у гуртожитках та бараках. Лише мала група, яка користувалася привілеями, мала окремі квартири.

Цит. за: Фицпатрик Ш. Повседневный сталинизм... – С. 58.

146

Погляд очевидця Опис комунальної квартири

Водопроводу в кімнаті не було, простирадлами або фіранками відгороджувались кутки, де спало й сиділо два-три покоління; продукти взимку вивішували в мішках за вікно. Загальними були раковини, туалети, ванни і кухонне приладдя...

Цит. за: Фицпатрик Ш. Повседневный сталинизм... – С. 60.

147

Комунальна кухня

6. Ознайомтеся із джерелами 145–147. Які типи житла згадуються в джерелах? Чим вони відрізнялися один від одного? Як ви розумієте, що таке комунальна квартира?

7. З чим автор джерела 145 пов'язує переважання саме таких типів житла? Якої інформації ще бракує?

148

Погляд очевидця

Ранок. Сірий осінній донбасівський ранок. Навкруги степ, бруд і зневіра. Навіть ряди нових, побудованих уже при радянській владі, шахтарських будиночків, не можуть згладити враження злиденності й убогості. Ці будиночки, «котеджі», як їх гордо називають більшовики, побудовані без усякої любові і комфорту. Ми зайшли в один такий будиночок. У кожній з його трьох кімнат проживали робітничі родини. Сплять, мабуть, покотом на підлозі, тому що ніяких ліжок ми не помітили. У куті, замість ікони, – портрети вождів. А на підлозі, біля стіни – калюжа. Містер Вольтон, найпричепливіший і найдопитливіший з делегатів (делегатія англійських шахтарів) попросив мене перекласти для нього кілька запитань до шахтаря, що стояв поруч.

– Скільки у вас дітей?

– Троє.

– Скільки ви одержуєте на тиждень?

– Як коли, залежно від вироблення, від 25 до 40 карбованців.

– А що це за калюжа у вас на підлозі?

– Дах протікає. Ми вже просили керівництво копальні відремонтувати, але й далі так живемо. Навесні майже всю кімнату заливає. Товаришу, може, ви замовите слівце там перед начальством, а то от у дружини ревматизм, усі ноги розпухли. Шахтар вирішив, що це до нього прийшли якісь поважні гості. Ще б пак, хіба

можна було в цих добре одягнених, високих панах запідозрити свого ж брата робітника.

– Ну, а ви задоволені своїм життям?

Це наївне запитання, на жаль, так і залишилося без відповіді.

Цит. за: Фицпатрик Ш. Повседневный сталинизм... – С. 70.

149

Нова квартира передового радянського робітника, який до цього мешкав у кімнаті 12 кв. м з сім'єю у 8 осіб

150

Погляд очевидця

У 1934 р. столицю України перенесли з Харкова в Київ. Переїжджали всі республіканські установи і з ними «Заготзерно»... де начальником планового відділу працював батько.

Так ми опинилися в Києві... Влітку після переїзду ми жили в Пущі-Водиці. Смутно пам'ятаю дерев'яну дачу, зелену ділянку навколо, ліс, ставок.

Наприкінці літа переїхали до міста, у велику комунальну квартиру. Це було тимчасове житло, тому що «Заготзерно» будувало для співробітників спеціальний будинок.

У новий будинок ми переїхали, мабуть, у 35-му році. Переїхали всі, хто жив на Великій Житомирській. Ми опинилися в першому парадному на четвертому поверсі... у гарній трикімнатній квартирі в новому будинку по Лисенко, за Оперним театром... Ліфта не було, але квартири виявилися гарними. У дворі була розташована невелика одноповерхова будівля, у якій знаходилися: їдальня з домашніми обідами, піонерський форпост, пральня

тощо – елементи соціалістичного побуту. Проте все це «відцвіло, не встигнувши розцвісти».

Проклятий Богом 37 рік розділяє життя нашої родини на дві частини: до і після 37 року... Я залишилася з бабусею. Тепер ми жили в одній (бабусиній) кімнаті. В інші дві поселили по родині, квартира стала комунальною, а життя – страшне.

Протягом 37-го і 38-го рр. наш будинок буквально спорожнів. Думаю, заарештували більше половини чоловіків, а також деяких жінок – дружин «ворогів народу». Родину управителя... викинули просто на вулицю. Я чула (і чую дотепер) відчайдушний крик його дружини, яка залишилася з двома дітьми без даху над головою...

Горова Е. История нашей семьи.

http://www.judaica.kiev.ua/Eg7_p255.htm

8. Прочитайте джерело 148. Як ви розумієте, що означає слово «котедж»? Чому воно в тексті взято в лапки? Що саме створює враження «злиденності і убогості»?

9. Роздивіться джерело 149 та проаналізуйте підпис до нього. Хто з робітників міг отримати таку квартиру? Чому?

10. До якої соціальної верстви належала сім'я власника квартири з фото 149? Порівняйте житлові умови цієї сім'ї перед 1937 р. з житловими умовами, описаними у джерелах 145–148. Як впливала зміна соціального статусу на зміну житлових умов? З якою метою, яким чином радянська держава використовувала житлову проблему?

11. Яку історію сім'ї дівчинки (джерело 150) ви можете прочитати між рядками? Відтворіть її.

151

Роздача супу безробітним німцям.
1930-ті рр.

152

Роздача безкоштовного супу у громадській їдальні. США, 1930-ті рр.

153 Газетне повідомлення

Голодні матері у відчаї кидають своїх дітей

Варшава, 17 червня (ТАРС). 16 червня в Бориславі (Зах. Україна) біля 100 безробітних жінок з дітьми на руках прийшли до будинку місцевого самоврядування. Матері залишили біля будинку своїх дітей і почали йти, заявивши, що вони не мають коштів для харчування вмираючих з голоду малюків.

На жінок напала поліція, примусивши їх забрати із собою дітей. Проведено численні арешти.

Правда. – 18 юня 1931 г.

154 Погляд дослідника

За оцінкою, даною в той період, до 34 млн чоловіків, жінок і дітей взагалі не мали доходів – 28 відсотків населення.

У Нью-Йорку 1932 року більш як 300 000 дітей не мали можливості вчитися, бо не було коштів, а серед тих, які ходили до школи, за даними міністерства охорони здоров'я, 20 відсотків недоїдали.

Джонсон П. Современность... – С. 286.

156 Офіційний документ

Зі звіту спеціальної комісії по вивченню споживання харчових відходів, Чикаго, США

Ненажерливі чоловіки часто проникали на вантажівки ще до того, як з них викидали харчові відходи... і розтаскували все краще, не даючи жінкам пошукати щастя.

Цит. за: Энциклопедия для детей. История XX века. Зарубежные страны. – М., 2002. – С. 131.

157

Люди порпаються у смітнику.
Німеччина, 1930-ті рр.

155

Виселення боржників з будинку.
США, 1930-ті рр.

158

Типове помешкання родини шотландського робітника. Нью Ленарк.
Фото з приватної колекції Данкана Томса.
Шотландія, 1930-ті рр.

12. Чи можна довіряти інформації, наведеній у радянській пресі (джерело 153)? Чи дійсно таким жахливим було становище трудящих на Заході?

13. Яке складається враження про становище робітників у західних країнах після аналізу документів 151–157?

14. Як ви вважаєте, чи доцільним було б введення і там карткової системи за таких економічних умов? А як ще держава могла вирішувати проблему бідності?

15. Розгляньте фото 155, 157–158. Які проблеми тут відображені? Чим відрізнялося житлове питання в західних країнах та в Радянському Союзі (власність, побутові умови тощо)?

159 Погляд дослідника

Цікаво, як змінювалося ставлення американців до того, що відбувалося: у 1930 р. однією з найпопулярніших пісень була «Щасливі дні повернуться» \ *Happy Days Are Here Again*, у 1931 р. – «Я одержав п'ять доларів!» \ *I've Got Five Dollars*, а в 1932 р. – «Брате, поддай мені цент» \ *Brother, Can You Spare a Dime*. Результатом стало закриття підприємств, безробіття, як наслідок – бунти, самогубства, голодні смерті, бродяжництво, роз-

квіт злочинності тощо. У 1932 р. третина американців перебувала за межею бідності. У 1932 р. в США було 12 млн безробітних.

Громадська думка США швидко назвала трьох «Б», відповідальних за те, що відбулося, – Банкірів, Брокерів, Бізнесменів. Однак фахівці, навчені гірким досвідом, знайшли більш фундаментальні причини Великої депресії. До початку кризи один відсоток американців мали надвисокі доходи, 42 відсотки – наднизькі.

<http://www.washprofile.org/NEW%20ISSUE/p2.html>

16. Поясніть, чому змінювалися назви американських пісень (джерело 159). Як ви думаєте, про що вони були? Який зв'язок між назвою пісні та роком її появи? Чи можна застосувати оцінку про винуватців бідності у США до радянської дійсності? Чому? Прокоментуйте.

160 Погляд очевидця

Зі спогадів про повсякденний одяг у довоєнні часи

Більшість дівчат ходила у сатинових халатах, а під халатом було ситцеве чи фланелеве плаття. Мама нам шила сатинові халати з білим комірцем. Із взуття – такі були гумові туфлі з голубою облямівкою і на гудзичок застібалися. Ці туфлі можна було мити, потім зубним порошком їх змащували, так що вони були білі завжди. А взимку носили боти на гудзичках і в них можна було туфлі вставляти. Не було особливого одягу, так що все було дуже просто. Моя приятелька Зоя – кравчиня, і вона завжди була в різних блузках, які шила зі шматочків, що залишалися. Дуже скромний був одяг.

Цит. за: <http://svoboda.org/programs/TD/2000/TD.020200.asp>

161 Погляд очевидця

Враження французького письменника А. Жида про візит до СРСР

...Улітку майже всі ходять у білому. Всі один на одного схожі... В одязі виняткова одноманітність. Безперечно, те саме виявилось б у думках, якби це можна було побачити. Кожний зустрічний, здається, задоволений життям (так довго в усьому терпіли нужду, що тепер задоволені тим, що є). Коли сусід має не більше, то людина задоволена тим, що вона має... Я обійшов магазин уздовж і впоперек і від верху до низу. Товари, за винятком деяких, зовсім непридатні. Можна навіть подумати, що тканини, речі тощо спеціально виготовляються по можливості непривабливими, щоб їх можна було купити тільки в разі крайньої нужди... усе виглядає жахливо.

Жид А. Возвращение из СССР. Цит. за: *История Отечества в документах 1917–1993 гг. Ч. 2. 1921–1939.* – М.: ИЛБИ, 1994. – С. 126–127.

162 Погляд дослідника

Модними були дуже прості речі, тобто проста демократична мода. Але демократизм з'являвся не тому, що це був стиль життя, а тому, що це було злиденне існування. Жінки звичайно ходили в саржевих спідницях, хоча дуже мріяли про крепдешинове плаття, шкіряне натуральне взуття, а влітку ходили в парусинових туфлях, у парусинових черевиках, які, наскільки я знаю, чистилися зубним порошком. І навіть на танцмайданчиках залишалися сліди від нього. Це завжди було дуже видно.

Лебина Н. Повседневная жизнь советского города. Цит. за: <http://svoboda.org/programs/TD/2000/TD.020200.asp0>.

163 Погляд очевидця

Враження французького письменника Л.-Ф. Селіна про відвідування СРСР

...Злиденні крамниці... Чим вони торгують? Купую мотлоху, настільки огидного, що неможливо собі уявити, що його можна було б продати ще де-небудь, крім Росії. Якийсь жахливий склад вторсировини. Нікому більше не потрібний мотлох зі старих галантерейних

сільських крамниць. Усе це можна було знайти у Франції в 1910 році. Я пам'ятаю. Тоді це було «останнім криком»... Коли я називаю радянські товари «нікчемним мотлохом», то я нічого не перебільшую... Справді, потрібно бути генієм, щоб зуміти тут одягнутися. Їхня тканина – це справжнє клоччя, навіть нитки не тримаються... І за це треба платити! Слід визнати, що комунізм – це найбільш безжалісна, диявольська форма експлуатації простого народу!.. Я говорю диявольська, тому що в них, на відміну від інших, є ще їх супернаволочні ідеї. Вони постійно морять свій народ, свій «панівний клас» усією цією жахливою убогістю і роблять це обмірковано і цинічно. Тут усе продумано. Вони прекрасно розуміють, що роблять! Змусити людей не думати, голодувати, вони готові знищити, стерти з лиця землі свій «улюблений» народ!.. Знущатися з нього! Не залишити на його тілі жодного живого місця! Напоїти його тугою так, щоб він захлинувся нею!.. Переламати йому всі кістки, до рук прибрати і перетворити на ганчірку, об яку може витирати ноги кожний, хто захоче.

Цит. за: <http://svoboda.org/programs/TD/2000/TD.020200.asp>

17. Зверніть увагу на авторство документів 160–163. Що вражає іноземних спостерігачів у зовнішньому вигляді радянських людей? Чим вони це пояснюють? Які почуття викликають описи 160–163? Чи повністю ви довіряєте цим свідченням? Чому? Як ви думаєте, чому так багато було білого кольору в одязі, адже він дуже непрактичний?

164 Погляд дослідника

Після ряду років хаосу життя країни зовні, здавалося б, починало набувати ознак стабільності. З 1 січня 1935 р. скасовувалися продовольчі картки. Гроші і можливість більше заробляти ставали вагомим стимулом для підвищення продуктивності праці і поліпшення матеріального становища людей. Життя в країні потроху ліпшало... Життя показало, що надзвичайне перенапруження першої п'ятирічки і зв'язаний з ним відомий аскетизм періоду карткової системи, не можуть продовжуватися нескінченно. Треба було «випустити пару» і одночасно продемонструвати турботу про людей, що стала поліпшуватись. У 1934–1936 рр. у торгівлю і побутове обслуговування несподівано впроваджують нові форми, дуже далекі від звич-

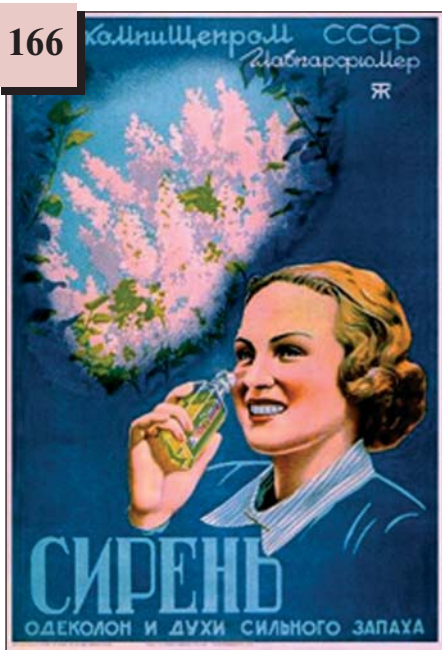
них уявлень про потреби людини-колективіста, зневаги до делікатесів і комфорту. Розширювалася мережа готелів, кафе і ресторанів, перукарень, майстерень індивідуального пошиття одягу і взуття. Кондитерські фабрики країни істотно збільшують обсяги виробництва, у тому числі шоколаду, цукерок, печива. Починається переможний хід «радянського шампанського», що довго дивував увесь світ дешевизною і загальнодоступністю. Приймаються рішення про реорганізацію меблевих фабрик, про будівництво під Москвою заводу грамплатівок. Робляться спроби освоїти нові форми обслуговування, яких раніше не було, – виставки, демонстрації, доставка товарів додому.

Соколов А.К. Курс советской истории. 1917–1940: Учеб. пособие для вузов. – М.: Высш. шк., 1999. – С. 64.

165

166

Ліворуч радянська реклама 1930-х рр.: у магазинах «Союзхутторг» є великий вибір білячих манто.

Праворуч радянська реклама 1930-х рр.: БУЗОК – одеколон і парфуми сильного запаху...

167

Газетне повідомлення

З американської газети «Балтимор Сан» від 18 листопада 1937 р.

Червона Росія стає рожевою. В елітних колах знову ввійшли до вжитку предмети розкоші на зразок шовкових панчіх, які тривалий час вважалися «буржуазними». Модним став теніс,

шалений успіх мав джаз і фокстрот. Партійний максимум на оклади відмінили. Настало «життя у рожевому кольорі» по-радянськи.

Утім, деяким воно здавалося збуржуазуванням.

Цит. за: Хлевнюк О.В. 1937-й: Сталин, НКВД и советское общество. – М., 1992. – С. 39.

18. На кого розрахована реклама 165–166? Який товар був масовішим? Чому ви так думаєте? Як співвідноситься ця реклама із джерелами 160–163?

19. Чим, на ваш погляд, пояснюються суттєві зміни в підходах уряду до задоволення потреб громадян (джерело 164)? Розташуйте ці причини в порядку значимості. Як ви гадаєте, хто (які соціальні групи) могли реально скористатись товарами і послугами, що з'явились у другій половині 1930-х рр.?

20. Як ви розумієте слова автора джерела 167 про те, що настало «життя в рожевому кольорі» по-радянськи? Чому декому воно вважалося збуржуазуванням? Чи можна казати про наявність моди в СРСР? Чому? Яку різницю в понятті моди можна побачити в СРСР і на Заході?

21. Які висновки про характер суспільства можна зробити на підставі наведених документів?

168

Погляд очевидця

Зі спогадів Семена Колчинського

Студентські роки назавжди залишилися світлим періодом мого життя, хоч жилося в гуртожитку на студентські доходи й не дуже розкішно. Проте ми не втрачали надію, трену-

ючись до самозабуття й беручи участь у змаганнях і показових виступах. У 40-му році я брав участь у театралізованому виступі «Якщо завтра війна». Постановником цього дійства був нині знаменитий балетмейстер Ігор Мойсеев. Він побудував триповерхову піраміду зі спортсменів, закриту до певного часу полотни-

ною. На піраміді, як на п'єдесталах, стояли представники різних видів спорту – списометальник, борець, фехтувальник, штангіст... Усі тримали величезний плакат «Якщо завтра війна». Потім покривало падало, і на п'єдесталах з'являлися танкіст, парашутист-десантник, льотчик, моряк. У цей час повз піраміду пронеслися мотоциклісти, а наша група з 9 чоловік під керівництвом начальника кафедри боротьби демонструє рукопашний бій. Мене зокрема мій напарник кидає через голову. І все це поруч з мавзолеєм, на якому стоять вожді на чолі зі Сталіним. Звичайно, я не міг їх добре роздивитись, але поруч був.

Цит. за: http://www.judaica.kiev.ua/Eg7_p255.htm

169

У кімнаті відпочинку

170

У гуртожитку

171

Плакат А. Дейнеки з пропагандою фізкультури і спорту. СРСР, 1930-ті рр.

172

Погляд очевидця

Зі спогадів Є. Галицької

Ніколи не забуду, коли 1937 р. з'явився фільм «Веселі хлоп'ята» і мама дала нам якісь гроші, ми втрюх пішли, і ми всі ці гроші в кінотеатрі «Жовтень» потратили на квитки. Так що квитки були дорогими. Тоді фільми випускалися дуже рідко і в усіх кінотеатрах ішов один і той самий фільм.

Цит. за: <http://svoboda.org/programs/TD/2000/TD.020200.asp>

173

Погляд дослідника

Цілком зрозуміло, що відвідування театрів було елітарним видовищем. Хоча дуже багато людей, які жили в 30-ті роки, говорять про те, що вони часто ходили в театри. Щоб відвідувати театри, організовували культпоходи. Але все-таки театр – це було маркірування себе як людини, що належала до еліти. Зокрема, академічні театри.

Кіно – найпопулярніший вид розваги, дуже популярний, це вже норма міського життя, норма міської культури. Візити в гості були дуже поширеними й популярними, завжди супроводжувалися застіллям і, природно, спо-

живанням спиртних напоїв, що, взагалі-то, норма життя.

Крім того, припустимо, читання художньої літератури – у побуті... це, звичайно, було. Інша справа, чим була насичена ця форма дозвілля і які книжки читали. Про це дійсно можна сперечатися і можна говорити про ідеологізацію цієї форми культури. Проте в цілому, я б сказала, що форми дозвілля були традиційними міськими, от їхній зміст, звичайно, у 30-ті роки відрізнявся від того, що, припустимо, ми бачимо тепер.

Цит. за: <http://svoboda.org/programs/TD/2000/TD.020200.asp>

174 Погляд дослідника

Новим впроваджувачем культури в маси було звукове кіно, і друга половина 30-х років стала великою епохою для радянської музичної комедії. Веселі, динамічні розважальні фільми із запальною музикою в джазовій обробці... завоювали шалену популярність. Існували навіть амбіційні плани (так і не реалізовані) побудувати на півдні «радянський Голівуд». Танці теж були в моді як серед еліти, так серед мас. У містах як гриби виростили танцювальні школи...

...Стрімко зросла популярність футболу як видовищного виду спорту... В області аматорського спорту більше всього славилися стрибки з парашутом і гімнастика. З парашутом стрибали скрізь... парашутні вишки стояли в парках культури і відпочинку... Гімнас-

тика, названа фізичною культурою, також привертала увагу через захоплення масовими демонстраціями.

«Парки культури і відпочинку», що відкрилися в багатьох містах Радянського Союзу, призначалися для того, щоб запропонувати масам нові форми культурного дозвілля. У парках каталися на конях, були атракціони, танцмайданчики, павільйони, кіоски. Зразком був Парк культури ім. Горького в Москві, який спроектувала і котрим керувала американка Бетті Глен.

«Безперечно, вони «насолоджуються сумуючи», – помітила одна відвідувачка Парку культури з Австралії. – Серед багатьох тисяч людей, що там перебували, нам рідко зустрічалися усміхнені, хоча передбачалося, що вони розважаються».

Фицпатрик Ш. Повседневный сталинизм... – С. 115–117.

175 Мовою реклами

Плакат Бельського А.П. до фільму «Чапаєв»

22. Згрупуйте джерела 168–175: візуальне джерело, уривок зі спогадів, погляд дослідника. Чи завжди вони відповідають одне одному?
23. Чи підтверджуються наведеними джерелами спостереження кореспондента американської газети (джерело 177)?
24. Чому, на ваш погляд, така увага приділяється фізичній культурі? Чим пояснити популярність парашутного спорту?
25. Назвіть форми дозвілля радянських городян (169–174). Як ви думаєте, в європейських країнах відпочинок чи дозвілля були такими самими чи відрізнялися? Чим ви це можете пояснити?
26. В. Ленін писав: «З усіх мистецтв найважливішим мистецтвом для нас є кіно». Поясніть, чому. Знайдіть у документах підтвердження цієї тези. Запитайте батьків або їхніх батьків про те, чи бачили вони фільм «Чапаєв»? Скільки разів? Чи був він популярним? Завдяки чому?

176

Фото з приватного архіву київської родини Троценків «Святкування Нового року»

27. Що зображено? З якими почуттями пов'язане у вас це свято?

177

Погляд дослідника

«С Новым Годом, Советский Союз!»

У цей день 1936 р. газета «Правда» надрукувала історичний заклик першого секретаря Київського обкому партії П.П. Постишева: «Давайте організуємо до Нового року гарну ялинку!..» Йшлося про необхідність влаштувати «радянській дівчорі колективні червоні новорічні ялинки». Проте дорослі швидко підхопили ініціативу. Уже перший радянський Новий рік «ознаменувався широким святковим рухом».

Наприклад, Київська кондитерська фабрика підготувала в подарунок дітям пряникові літаки з зірками, мармеладні танки і цукерки з портретами видатних партійно-урядових діячів на фантиках. Серед костюмованих героїв особливо виділялися хоробрі «республіканці Іспанії» і комічні маски фашистів. А на одній колгоспній ялинці Київщини дітей одягли в костюми, що зображували соціалістичні зобов'язання на майбутній рік.

Всю новорічну ніч місто жило так само, як удень. Були відкриті магазини, кафе і ресторани. Звідусіль лунала музика, крізь яскраво освітлені вікна будинків було видно хороводи дітей і танцюючі пари...

У театрі опери і балету Новий рік зустрічали 2000 чоловік. У ресторані «Метрополь» гуляли харківські комсомольці-стахановці, у ресторані «Палас» – стахановці заводу «Більшовик», у клубі «Медсандопомога» веселилося 300 медпрацівників, у заводських клубах гриміли бали, а на ковзанці стадіону «Динамо» була встановлена ялинка, де кожний бажаючий міг здати нормативи ГПО.

О 6 годині вечора 31 грудня розпочиналася новорічна радіопередача. Зміст її був серйозним – звіт партійного керівництва про блискучі підсумки чергового року сталінської п'ятирічки, рапорти стахановців, орденосців, танкістів і пілотів, а на завершення – рапорт «щасливих радянських дітей», трансляція новорічного вечора прикордонників та уривки з нових звукових фільмів.

Наталья Кирьянова. – Сегодня. – 2001. – 29 декабря.

178

Погляд учасника подій

Зі спогадів О. Горовой

Тут (у Києві, у комунальній квартирі) мені виповнилося шість років. Подія відзначалася пишню, за участю сусідів. У отвір, що з'єднував кімнати, повісили полотнище з вирізаною

круглою діркою, в яку просовували голову виступаючі. Висіли плакати з цифрою 6, на столі стояв торт теж з цифрою 6. Брала участь не тільки діти, а й їхні мами, що намагалися упорядкувати соціалістичний побут. Виступи готувалися заздалегідь, проводилися репетиції. Пам'ятаю вірші:

*За соцзмагання, за п'ятирічний план
Ми виконаємо завдання робітників і селян.*

Чи такий:

Наші домни – величезні!

Потім вітали віршами і прозою, подарунками. Я була щаслива.

Того ж 35-го року радянський і український уряд дозволили встановлювати і прикрашати ялинку до Нового року. Це подавалося як велике досягнення і благодіяння для народу. Жінки нашого будинку, які не працювали, взяли за справу. У квартирі Розенбергів встановили

ялинку, готували новорічний концерт. Однак інсценівка не відбулася: діти не могли зрозуміти, чого від них хочуть «режисери-постановники». У Держплані, де працювала мама, на Новий рік і інші свята влаштовували для дітей ранки з виступами, подарунками, лотереєю і катанням на машинах. На одному такому ранку я виграла в лотерею два портрети – Леніна і Сталіна, у ясно-коричневому обрамленні, під склом.

З нетерпінням чекала я вихідного дня, що розпочинався завжди однаково: після сніданку ми з батьком йшли гуляти. Це було щастя... Під час прогулянки ми заходили в книгарні, їли смачні пиріжки, пили воду із сиропом. Гуляли спочатку центром, потім у Царському саду над Дніпром... Поверталися додому до обіду, мама й бабуся вже чекали нас. І щоразу це було свято.

Цит. за:

http://www.judaica.kiev.ua/Eg7_p255.htm

28. Чим, на вашу думку, був викликаний заклик радянського керівництва святкувати Новий рік (джерело 177)? З тексту виберіть уривки, які могли б бути вміщені у сучасних газетах, а які лише в 1930-ті рр. Поясніть свій вибір.

29. Що вас вразило у формах святкування таких домашніх свят, як день народження та Новий рік (джерело 178)? Як ви це розумієте?

30. Чи були, на вашу думку, щасливими люди, яким присвячені джерела 168–178? Прокоментуйте.

31. Ви ознайомилися з проблемами щоденного життя міста у 1930-ті рр. Що спільного чи відмінного ви побачили у повсякденному житті міських мешканців радянського та західного суспільств? Чи можна інформацію про повсякденне життя міст вважати повною? Якої саме і про що вам бракує? Що ще ви можете додати до цієї розповіді?

179 Майже без коментарів

32. Ці три фото не підписані свідомо. На них сценки, зняті в трьох містах: французькому, американському (США) і радянському. Ви можете з впевненістю сказати, де зроблені ці фото? Прокоментуйте це, будь ласка. Які ви можете зробити висновки?